

Színháztörténeti Tár

[1]Az OSZK

Színháztörténeti Tára 1949-ben vált a nemzeti könyvtár önálló osztályává, gyűjteményeinek gyökerei azonban a könyvtár alapításáig nyúlnak vissza. Kezdetben a gyarapodás hosszú ideig magángyűjtők szorgalmának volt köszönhető. Közéjük tartozott Bayer József (1851-1919), a magyar színháztörténet első történetírója, id. Szinnyi József (1857-1943), a könyvtár Hírlaptárának egykori vezetője és két színész, Fánchy Lajos (1809-1854) és Rakodczay Pál (1856-1921) is. Munkájuk eredményeképpen a könyvtár állománya jelentős mennyiségű kézirattal, színlappal, színházi zsebkönyvvel gazdagodott. Szigligeti Edének (1814-1878), a Nemzeti Színház kiváló író-rendező-dramaturg-igazgatójának kéziratos színdarabgyűjteménye, Egressy Gábornak (1808-1866), az első nagy magyar Shakespeare-színésznek, valamint Molnár György színész-rendezőnek (1830-1891) és Krecsányi Ignác színházigazgatónak (1844-1923) a hagyatéka kizárólag színházi dokumentumokat tartalmazott.

<p style="text-align: center;">B U D A.</p> <p style="text-align: center;"><i>Ma Hétfőn, Péntek Hétjának 6-dik Napján 1793. Éjfel.</i></p> <p style="text-align: center;">A' Nemzeti Játzó - Tárfaság által <i>A' Híd mellett lévő Nyári Jatek - színpadon</i> az Abonncmentnak félretételével, fog elő-adódnai:</p> <p style="text-align: center;">PIKKO HERTZEG, <i>és</i> JUTKA PERZSI.</p> <p style="text-align: center;">Ujj Szomorú Vig Opera két Fel-Vonásokban, Német Nyelvből Magyarra alkalmaztatott Tek. S' A' Ur által. A' Muzsikát újonnan szerzette Chudi Úr.</p> <p style="text-align: center;"><i>A' Játzó Személyek:</i></p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>Gömböcz, Tatar-Khán</td> <td>- - -</td> <td>Váradi Úr.</td> </tr> <tr> <td>Jutka Perzsi, a' Leánya</td> <td>- - -</td> <td>Termetzky Leány Afz.</td> </tr> <tr> <td>Pikkó, Kalmuk Hertzeg</td> <td>- - -</td> <td>Láng Úr.</td> </tr> <tr> <td>Dudgó, Pikkó Követtye</td> <td>- - -</td> <td>Schy Úr.</td> </tr> <tr> <td>Bakli (Khán' Hadi Vezíri</td> <td>- - -</td> <td>Varsányi Úr,</td> </tr> <tr> <td>Tsukli</td> <td>- - -</td> <td>Ersny Úr.</td> </tr> <tr> <td>Xixaxoverox, egy Babonás</td> <td>- - -</td> <td>Kelemen Úr.</td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">Tatarok és Kalmukok. A' történet eik Ypilon Várofia előtt.</p> <p>Leg- emlékeztetőbb epokháji közötté számíthatjuk Színháztörténetünknek az Operának vagyis Énekes-játéknak elő-mutatását. Midőn leg-belsőbb örömmel meg-értettük, hogy több főrenden való jó akaróink annak előadását látni kívánják, nem változathatá-meg femmi ez ebreltő kívánság teljesítése végett lett magunk meg-határozását. -- Ujj és példa nélkül való lépése tehát ez tárfaságunknak. nem látni nyomot, melybe hághatna -- nints törés, melyet követethetne. -- De mennél szokatlanabb a' dolog, melyhez kezdünk, mennél járatanabb az út, melynek indúlunk; annál frakségtelebb léfzen előre botstott mentegestékekkel magunkat a' rosláló ítéletek ellen körül szótolni. Tsak az olyanok lehetnének alacsonyító ítélettel felölünk, kik vagy iparkodásukat irigylik, vagy a' környül állásoknak minden egymással való egybe vetése nélkül szótlat fróllani a' dolgoknak érdeméről. Ha ki az első próbánkban is már tökéletességet keresne, a' terméltetnek reades újít el-vétné. Fő tselünk tsak az, hogy mind színháztörténetünk a' leg-nagyobb akadályok által is farkából ki nem vethető kétségességnek, mind nemzeti nyelvünk' művelésének tanúbizonyossága légyen. -- A' játékdarabnak leg-főbb előre való dítésére szolgálhat, hogy egy oly nevezetes férfának munkája, ki Blumauer' travelfirozott Aeneidját magyar ruhába öltöztetvén, elmétségéről, a' költésben való ritka példájú könnyűségéről 's vers-szerzésének természetességéről magát az egész Hazánál meg-ismertette. Tellyes e' munkája is postai szépségekkel, elmés gondolatokkal, tréfás alkalmaztatásokkal, melyekre nézve tsak nem Originálnak lehetne tartani.</p> <p style="text-align: center;"><i>El-őadandó nyomtatványait ez Operának a' Káldnál lehet tsálni, darabját 20. sz.</i></p> <p style="text-align: center;">Kezdete léfzen 7 óraker, vége pedig 9 óra tsájban.</p>	Gömböcz, Tatar-Khán	- - -	Váradi Úr.	Jutka Perzsi, a' Leánya	- - -	Termetzky Leány Afz.	Pikkó, Kalmuk Hertzeg	- - -	Láng Úr.	Dudgó, Pikkó Követtye	- - -	Schy Úr.	Bakli (Khán' Hadi Vezíri	- - -	Varsányi Úr,	Tsukli	- - -	Ersny Úr.	Xixaxoverox, egy Babonás	- - -	Kelemen Úr.	<p style="text-align: center;">D f e n.</p> <p style="text-align: center;">Heute Montags den 6ten May 1793</p> <p style="text-align: center;">wird die ungrische National-Schauspieler-Gesellschaft in dem Sommertheater an der Brücke mit</p> <p style="text-align: center;">ABONNEMENT SUSPENDU</p> <p style="text-align: center;">die Ehre haben vorgeschellen:</p> <p style="text-align: center;">Prinz PIKKO, <i>und</i> JUTKA PERZSI:</p> <p style="text-align: center;">Ein tragisch-komisches Singspiel in 2 Aufzügen, nach der Oper: Prinz Schudi und Eva Katbel Ganz frey bearbeitet von Hrn v. Sz.</p> <p style="text-align: center;">Die Musik ist neu gesetzt von Hrn. Chudi.</p> <p style="text-align: center;">Personen:</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr> <td>Gömböcz, der Tartarhán</td> <td>• • •</td> <td>Herr Váradi.</td> </tr> <tr> <td>Jutka Perzsi, desien Primessintochter</td> <td>• • •</td> <td>Mademois. Termetzky.</td> </tr> <tr> <td>Pikkó, führt der Kalmucken</td> <td>• • •</td> <td>Herr Láng.</td> </tr> <tr> <td>Dudgó, ein Gesandter des Fürst Pikkó</td> <td>• • •</td> <td>Herr Schy.</td> </tr> <tr> <td>Bakli</td> <td>• • •</td> <td>Herr Varsányi.</td> </tr> <tr> <td>Tsukli</td> <td>• • •</td> <td>Herr Ersny.</td> </tr> <tr> <td>Xixaxoverox, ein Jamborer</td> <td>• • •</td> <td>Herr Kelemen.</td> </tr> </table> <p style="text-align: center;">Mehrere Kalmucken und Tartaren. Die Handlung geht vor bey der Stadt Ypilon.</p> <p>Ungrisch verdient die Verschönerung dieser Oper unter die merkwürdigsten Tsochen des ungrischen National-Schauspiels gerodnet zu werden. Es wie wir mit ungeser Freude vernahmen, daß söst mehrere hohe und verehrungswürdige Öhner unser Institut die Einführung dieses Singspiels wünschten, komeit uns nicht mehr in dem Entschlusse stand machen, diesen hehnen Wunsch, dieses aufmunternde Verlangen zu befriedigen. -- Neu und befruchtend ist zwar der Schritt, den wir wagen; -- nirgends eine Spur, die uns leiten sölte; keine Bahn abzusehen, die wir betreten könnten; allein diese woziger bedarf es auch verläufiger Entschuidigungen, um uns vor kritischen Beurtheilungen zu schützen. Nur demjenigen dürfen wir beruhigende Urtheile zutrauen, der auf unsrer Bemühungen mit Wohlwollen beruhet, oder ohne alle Verbindung der Umstände den Werth einer Sache zu würdigen gewohnt ist. Wer von diesen ersten Versuche schon Wohlwollen hat foderen, müste den ordentlichen Gang der Natur auflassen. Unser Hauptzweck kann nur seyn, einen neuen Versuch anzustellen, theils von der Wohlthat unser Nationaltheater, theils aber auch von den unabweislichen Nothwendigkeiten dieses Schauspiel Gesellschaft jedes Hundtags zu leben. -- Der vorzüglichste Anreizung des heutigen Stades dient es gewis, daß es das Werk eines Schriftstellers ist, der durch seine vorzügliche Freye Uebersetzung von Blumauer's travelfirter Aeneid dem Vaterlande tsinhilfliche Dienste leistet, und Gedankentraditions, so wie seiner seltenen Fruchtigkeit in der Poesie gedenken hat. Auch dieses Singspiel ist voll köstlicher Schöpfung, musikalischer Einfälle und sehr-bahter Anspielungen, in deren Rücksicht es auch gewis Original genannt zu werden verdient.</p> <p style="text-align: center;">Die gedruckten Exemplare dieser ungrischen Oper sind bey der Kasse zu haben, zu 20 kr. Die Eintrittsgelder wie gewöhnlich. Der Anfang ist um 7 Uhr.</p>	Gömböcz, der Tartarhán	• • •	Herr Váradi.	Jutka Perzsi, desien Primessintochter	• • •	Mademois. Termetzky.	Pikkó, führt der Kalmucken	• • •	Herr Láng.	Dudgó, ein Gesandter des Fürst Pikkó	• • •	Herr Schy.	Bakli	• • •	Herr Varsányi.	Tsukli	• • •	Herr Ersny.	Xixaxoverox, ein Jamborer	• • •	Herr Kelemen.
Gömböcz, Tatar-Khán	- - -	Váradi Úr.																																									
Jutka Perzsi, a' Leánya	- - -	Termetzky Leány Afz.																																									
Pikkó, Kalmuk Hertzeg	- - -	Láng Úr.																																									
Dudgó, Pikkó Követtye	- - -	Schy Úr.																																									
Bakli (Khán' Hadi Vezíri	- - -	Varsányi Úr,																																									
Tsukli	- - -	Ersny Úr.																																									
Xixaxoverox, egy Babonás	- - -	Kelemen Úr.																																									
Gömböcz, der Tartarhán	• • •	Herr Váradi.																																									
Jutka Perzsi, desien Primessintochter	• • •	Mademois. Termetzky.																																									
Pikkó, führt der Kalmucken	• • •	Herr Láng.																																									
Dudgó, ein Gesandter des Fürst Pikkó	• • •	Herr Schy.																																									
Bakli	• • •	Herr Varsányi.																																									
Tsukli	• • •	Herr Ersny.																																									
Xixaxoverox, ein Jamborer	• • •	Herr Kelemen.																																									

[2]A színháztörténeti anyag a századfordulóig teljesen beleolvadt a könyvtár állományába, leginkább a Kézirattár gyűjteményébe. Teljesnek mondható komplex színházi gyűjtemény először 1900-ban került a könyvtárba: a szomolnoki német műkedvelő színtársulat 18-19. századi forrásai. E források összetétele – kéziratos szövegek, nyomtatott példányok, iratok, jegyzőkönyvek, inventáriumok, levelezés, színpadtechnikai utasítások stb. – már jelezte azokat a tartalmi és formai problémákat, amelyek több európai nemzethez viszonyítva megkésve ugyan, de halaszthatatlanná tették az önálló gyűjtemény létrehozását.

1945-ben a Nemzeti Színház Könyvtára és Múzeuma gyűjteményei, majd 1949-ben, a színházak államosítását követően hatalmas színházi könyvtárak, irattárak, nagy mennyiségű színlap- és képanyag került a nemzeti könyvtár állományába. A második világháborút sértetlenül túlélő színházi könyvtárak (a Nemzeti Színházé, a Vígszínházé, a Népszínházé) és a színházi élethez kapcsolódó intézmények (ügynökségek, nyugdíjintézetek stb.) gyűjteményeinek mennyisége és sajátos jellege sürgetővé tette a Tár életre hívását. Ezek színházankénti egysége tartalmilag nem volt megbontható, az egymemű, összetartozó anyagokat nem lehetett formai szempontok alapján beolvasztani a törzsállományba. A színháztörténet-írás a színházi előadás mulandó jellege, egyszerűsége miatt különösen, az átlagosnál szorosabb és közvetlenebb módon kötődik a színháztörténeti gyűjtemények anyagához, az összegyűjtött történeti anyag minőségéhez és mennyiségéhez. A mulandóságból kimentett értékek megőrzése, ápolása, feltárásának művelődéstörténeti és tudományos fontossága adja a Színháztörténeti Tár igazi jelentőségét.

A különféle forrástípusoknak megfelelően a Tár gyűjtőköre és gyűjteményeinek felépítése a következő:

- a Magyarországon készült, valamint a külföldi magyar vonatkozású kéziratos, sokszorosított vagy nyomtatott színművek, szövegkönyvek, valamint a színházi használat nyomait őrző példányok, amelyek a **Szövegkönyvtárban** található
- a prózai, a zenés és a táncszínház, valamint a színház rokonterületeinek (kabaré, orfeum, cirkusz, mutatványosok, látványosságok stb.) színlapjai, plakátjai, műsorfüzetei és egyéb kisnyomtatványai, amelyek a **Színlap- és Aprónyomtatvány-gyűjteményben** található
- a színházzal kapcsolatos képi dokumentumok: eredeti és sokszorosított grafikai lapok, díszlet- és jelmeztervek, színházi fényképek, amelyek a **Grafikai és Szcenikai Gyűjteményben**, illetve a **Fotógyűjteményben** található
- a színháztörténeti kutatás számára forrásértékű kéziratos, kis példányszámban sokszorosított, illetve géppel írott dokumentumok, hagyatékok, amelyek a **Színházi Kézirat- és Irrattárban** található

E gyűjtemények mellett a tárban használható a mintegy 8.000 kötetes színháztörténeti szakkönyvtár és az OSzK törzsállományából kihelyezett színházi folyóiratok.

Az Országos Széchényi Könyvtár Színháztörténeti Tárának gyűjteményét az Osiris Kiadó által megjelentetett reprezentatív album dokumentálja: *Színháztörténeti képeskönyv*. Szerk. Belitska-Scholtz Hedvig, Rajnai Edit, Somorjai Olga. Budapest, 2005. 389 p.

Szövegkönyvtár

[3]

A közel 55.000 kötetet számláló gyűjteményben kb. 45.000 magyar és tízezer idegen nyelvű szöveggönyv található. A színházi szöveggönyvgyűjtemény különlegessége, hogy túlnyomó része olyan példány, amely, legyen bár kézirat, gépirat vagy nyomtatvány, a színházi használat nyomait mutatja, azaz rendező-, sűgő- és ügyelőpéldány, kellék- és világítási utasításokat tartalmazó lap, vagy az 1833–1867 közötti időszakból származó vörössel sűrűn meghúzott cenzúrapéldány. A rendezőpéldányok, a gyűjtemény legértékesebb kincsei nagy magyar rendezők (Szigligeti Ede, Egressy Gábor, Paulay Ede, Molnár György, Hevesi Sándor, Németh Antal és a többiek) munkájának írásos emlékét őrzik.

A 18–20. század színházi könyvtáraiból származik a szöveggönyvek jó része: az Esterházyak könyvtárából a 18–19. századi librettók, a pesti és budai német színházakból a korai nyomtatványok és kéziratok. Szinte teljesnek mondható a Nemzeti Színház és a Vígszínház, az Operaház, a Népszínház és a Thália Színház, a Vidám Színpad és a József Attila Színház műsorkönyvtára. A magyarországi színházak műsora a kabaréjelenetektől a tragédiáig, a bulvárszerzőktől a világirodalom klasszikusaiig végtelen stílus- és műfajgazdagságban tükrözi a színházi repertoárok sokszínűségét, a rendezői és fordítói koncepciók változatosságát.

A szöveggönyvtár kétségkívül leggazdagabb együttese a Nemzeti Színház könyvtára. Ez a gyűjtemény 3.171 műből, illetve 5.729 kötetből áll és alkalmasszerűen napjainkban is gyarapodik. Számptalan olyan darabot tartalmaz, amely a színház jogelődjének, a Pesti Magyar Színháznak 1837-ben történt megnyitása előtti időszakból származik. A Nemzeti Színház a későbbiekben is több alkalommal átadta a Tárnak a már lejátszott darabjainak szövegeit; amelyektől nem kívánt megválni, azok mikrofilmen kerültek a gyűjteménybe.

Jelentőségében a Nemzeti Színházéhoz mérhető a Vígszínház könyvtára. Az 1896-tól 1944-ig terjedő

időszakot reprezentáló színdarabok gyűjteménye 720 műből, 1.552 kötetből áll. Az együttes a színház dramaturgiája által átadott művekkel azóta is folyamatosan bővül.

1952-ben került a Tárba a Fővárosi Levéltárból 606 kötet nyomtatott és kéziratos színmű a pesti és budai német színházak könyvtárából, az 1770 és 1848 közötti időszakból.

1954-ben vette át a Színháztörténeti Tár a Népszínház (1875–1908) könyvtárát, amely közel 1.000 tételből áll, és 521, a Népszínházban játszott művet foglal magába. 1958-ban adta át a Nemzeti Színház Krecsányi Ignác buda-temesvári színikazgató színházi könyvtárának 1.207 darabból álló együttesét. 1982-ben, az Operaház rekonstrukciója során 589 librettó került a gyűjteménybe, amely a zenés műsor dokumentumaival egészíti ki a Nemzeti Színház gyűjteményét, hiszen 1884-ig, az Operaház megnyitásáig a Nemzeti Színház kéttagozatú (prózai és zenés) színház volt.

Az utóbbi fél évszázadban rendszeresen gyarapodott a szövegtár fővárosi és vidéki színházak anyagával. Jelentősebb mennyiséget többek közt a Várszínháztól, a Vígszínháztól, az Állami Déryné Színháztól / Népszínháztól, a Madách Színháztól és a József Attila Színháztól kaptunk. 1984-ben Rab Antalnéól – a Nemzeti Színház sűgójának özvegyétől – 750 színmű került megvásárlásra.

Végrendelete értelmében az Országos Széchényi Könyvtárba került ifj. Leszkay András hagyatéka – e hagyatékból ifj. Leszkay András rádiójátékai, illetve édesapja, id. Leszkay András színikazgató szövegtára is a Tárba került. 1988-89 a "könnyű műfaj" területéről hozott páratlan együtteseket. Kellér Dezső (1905–1986) hagyatéka 320 szöveget tartalmazott, Misoga László (1895–1969) gyűjteményében pedig 771 kabarészöveg, tréfa, kuplé, jelenet gyűlt össze és őrződött meg a két világháború közötti és az 1945 utáni időszak sok-sok kabarészűgójének a tollából. Neves színházi szakemberek, rendezők, dramaturgok, tervezők, köztük Tatár Eszter, Schaffer Erzsébet, Vayer Tamás, Gaál Erzsébet szövegtár-anyagával gyarapodott gyűjteményünk az ezredforduló és az azt követő évtizedekben.

A Szövegtár dokumentumainak jelentős része nyomtatásban soha nem jelent meg.

A Színháztörténeti Tár Szövegtára a fentiek mellett – törzsállományi kihelyezésként – gyűjti a színműirodalom magyar nyelven nyomtatásban megjelent dokumentumait, valamint idegen nyelvű, ám magyar vonatkozású kiadványait is.

Színlap- és Aprónyomtatvány-gyűjtemény

[4]

A Színlap- és Aprónyomtatvány-gyűjtemény összesen kb. 500.000 tételt tartalmaz.

1916-ban a nagyszerű bibliográfus, id. Szinyei József színlap- és színházi zsebkönyvgyűjteménye került a könyvtár állományába.

Viszonylag átfogó, rendszeres és hihetetlen mennyiségű gyarapodást köszönhetünk az 1897-ben életbe léptetett kötelespéldány-törvénynek. Ettől az időponttól kezdve elvileg valamennyi nyomda / kiadó köteles minden kinyomtatott műből – köztük a színlapokból is – bizonyos számú példányt a nemzeti könyvtárnak archiválásra beküldeni.

A 19-20. század fordulójáról lenyűgöző mennyiségű színlapot őrzünk. A beszolgáltatott színlapok száma a századforduló idején évi 6.000–9.000 darab között mozgott, a csúcspontot 1905 jelenti 10.503 színlappal. Az első világháború idején a színlapok száma átlagosan évi 500-ra esett vissza, a két világháború között évi 2.000 darab volt az átlag; a legalacsonyabb 1933-ban, 1.408 darabban. Jelenleg az aprónyomtatványokkal együtt átlagosan évi 2.500 körüli az új bekerülések száma.

A Tár megalakulása után a Színlapgyűjtemény anyaga először a színházak államosítását (1949) követően gyarapodott ugrásszerűen. A Nemzeti Színházból 59 kötet, 27.376 darab érkezett,

kiegészülve a Várszínháznak és a Nemzeti Színház Kamaraszínházának anyagával. Hasonló módon a Vígszínház 15.260 színlapja mellett kamaraszínházainak, a Pesti Színháznak és a Royal Színháznak, illetve más fővárosi és vidéki színházaknak a dokumentumai is bekerültek a gyűjteménybe.

1954-ben az Operaház, a Népszínház, 1956-ban a Belvárosi Színház, a Magyar és az Andrásy úti Színház színlapjai érkeztek, és folyamatosan gyarapodott a gyűjtemény a határainkon kívüli magyar nyelvű színjátszás dokumentumaival. 1980-ban a Tár az Egyetemi Könyvtártól 8.178 darab, a pesti és budai német színjátszásra vonatkozó színlapot kapott; jó részüket szép, aranyozott bőrkötésben. Az Operaház épületének rekonstrukciójakor színlapok és több, a színlapokra támaszkodó operaházi adat-összeállítás került a gyűjteménybe. 2015-ben és 2016-ban a Trafó – Kortárs Művészetek Háza 1999 és 2012 közötti nyomtatványainak gazdagodott a színlap-gyűjtemény.

Grafikai és Szcenikai Gyűjtemény

[1]A színházművészet látványelemeit megőrző képi dokumentumok gyűjteményei a hozzávetőleg 60.000 egységet számláló Grafikai és Szcenikai Gyűjteményben, valamint a Fotógyűjteményben nyertek elhelyezést. A legrégebbi ábrázolásokat a Grafikai Gyűjtemény tartalmazza a 19. század közepéig egyeduralkodó színházi metszetekkel és könyvnyomtatványokkal, benne Barabás Miklós, Marastoni József, Alt Rudolf műveivel. Itt található az egyedi grafikai eljárással készült lapok és a színházi karikatúragyűjtemény is. A metszetek az 1837-ben megnyitott Pesti Magyar Színház, a későbbi Nemzeti Színház nagy sikereit, hőszínészeit és primadonnáit, a népszínművek juhászbojtárjait és betyárjait örökítik meg. Az 1850-es évektől az egyedi grafikai eljárással készült dokumentumok szerepét egyre inkább átveszi a fénykép, amely a film és a videó megjelenéséig a színházművészet képi rögzítésének legfontosabb eszköze volt. A képi források körébe tartozik a mintegy 55.000 lapból álló Szcenikai Gyűjtemény, a díszlet- és jelmeztervek együttese. Módszeres gyűjtésük 1955-től kezdődött, egyes alkotások azonban korábbi

eredetűek. A legelsőik közé tartozik a Pietro Travaglia (18. sz. közepe-1809 után) díszletrajzait és jegyzeteit tartalmazó vázlatfüzet, mely a közép-európai színháztörténet különleges és egyedülálló forrása. Travaglia munkássága Esterházy Pál herceg színházaihoz (Eszterháza, ma: Fertőd, Pozsony) kapcsolódnak. A részletesen kivitelezett típusdíszlet-terveket is tartalmazó vázlatkönyv az 1770-80-as évekből felidézti a korszak egyik legjelentősebb főúri színházának pompáját. Az 1770-es évektől az 1830-as évekig terjedő korszak barokk és klasszicista színházkultúrájáról vall a többségében pozsonyi eredetű tervegyüttes, amelynek legszebb lapjait Carl Maurer tervezte. A korai magyar színjátszás színpadi ezermesterének, Telepi Györgynek a tevékenységéről néhány fémre festett háttérfüggönyterv tanúskodik.

A 19. század első feléből viszonylag kevés a hiteles képi forrás. A Nemzeti Színházból származó legkorábbi díszlettervegyüttes egy félbőr kötéses albumban maradt fenn, amely az 1874 és 1894 közötti időszak típusdíszletei mellett néhány cím szerint ismert előadáshoz köthető tervet is tartalmaz.

Részletgazdagságban és kidolgozottságban felülmúlhatatlanok a - részben a meiningeni herceg társulatának világ körüli útjai, így budapesti vendégszínházai nyomán - lendületesen kibontakozó, a historizmus szellemében alkotó műhelyekből származó tervek és a nagy mesterek munkái. Lehmann Mór, Horn Róbert, Molnár Árpád a kezdetet, Burghart Ármán és Spannraft Ágoston a korszak legjobb szintjét képviselik a Nemzeti Színház és az Opera jelmeztervezőjével, Kéméndy Jenővel együtt. A 19-20. század fordulójának szcenikai gazdagsága a „békeidők” páratlanul színes színházi életére utal.

A 20. századi tervezők közül Oláh Gusztáv, Fülöp Zoltán, Varga Mátyás, Márk Tivadar, Nagyajtay Teréz, Laczkovich Piroska, Rajkai György életművét a gyűjteményben több száz terv képviseli. 1980-tól Mialkovszky Erzsébet, Vogel Eric, Vata Emil, Szegő György, Jánosa Lajos, Vágó Nelly, Jánoskúti Márta, Csinády István, Fábri Zoltán, Szeitz Gizella, Bánffy Miklós, Baráth András, Csányi Árpád, Götz Béla, Fehér Miklós, Bakó József, Donáth Péter, É. Kiss Piroska, Hincz Gyula, Zeke Edit, Schäffer Judit, Katona Piroska, Rimanóczy Yvonne, Greguss Ildikó, Wegenast Róbert, Tordai Hajnal, Koós Iván, Bródy Vera és még számtalan magyar tervező kisebb vagy nagyobb tervegyüttese, több mint 500 kolozsvári jelmezterv és számos karikatúra került a gyűjteménybe, köztük Kaján Tibor és Rózsahegyi György munkái. Az új századforduló évtizedeiben tovább gazdagodott a gyűjtemény Gara Zoltán, Szinte Gábor, Vayer Tamás, Kézdi Lóránt, Ambrus Mari, Borcsa István, Bozó Gyula és Konecsni György díszletterveivel, Witz Éva, Benedek Mari és Vágó Nelly jelmezterveivel, valamint Bródy Vera bábterveivel.

Fotógyűjtemény

[5]

A közel 200.000 egységből álló Fotógyűjtemény legkorábbi darabjait a fényképezés kezdetétől az 1870-es évekig készült felvételekből álló színházi fotóraritások jelentik. Ez a mintegy 3.000 fényképet számláló gyűjtemény tudományosan teljes egészében feltárt.

Az állomány leggazdagabb része a Nemzeti Színház, illetve a fővárosi színházak működéséhez köthető, de a vidéki színházi életet is reprezentatív anyag képviseli.

Az Operaház 1980-ban kezdődött rekonstrukciójakor átvett 2.529 fotó mellett három világhírű énekes, Závodszy Zoltán (1892–1976), Anday Piroska (1903–1977) és Rösler Endre (1904–1963) gyűjteménye gazdagította a Tárat.

1989-ben rendhagyó dokumentumgyűjtemény került a gyűjteménybe. Léka László, a Pécsi Nemzeti Színház maszkmestere, szenvedélyes színházi gyűjtő 27 albuma 9.739 képet – az utóbbi 40 év vidéki, elsősorban pécsi színjátszására vonatkozó felvételt – tartalmazott, köztük több száz maszkos

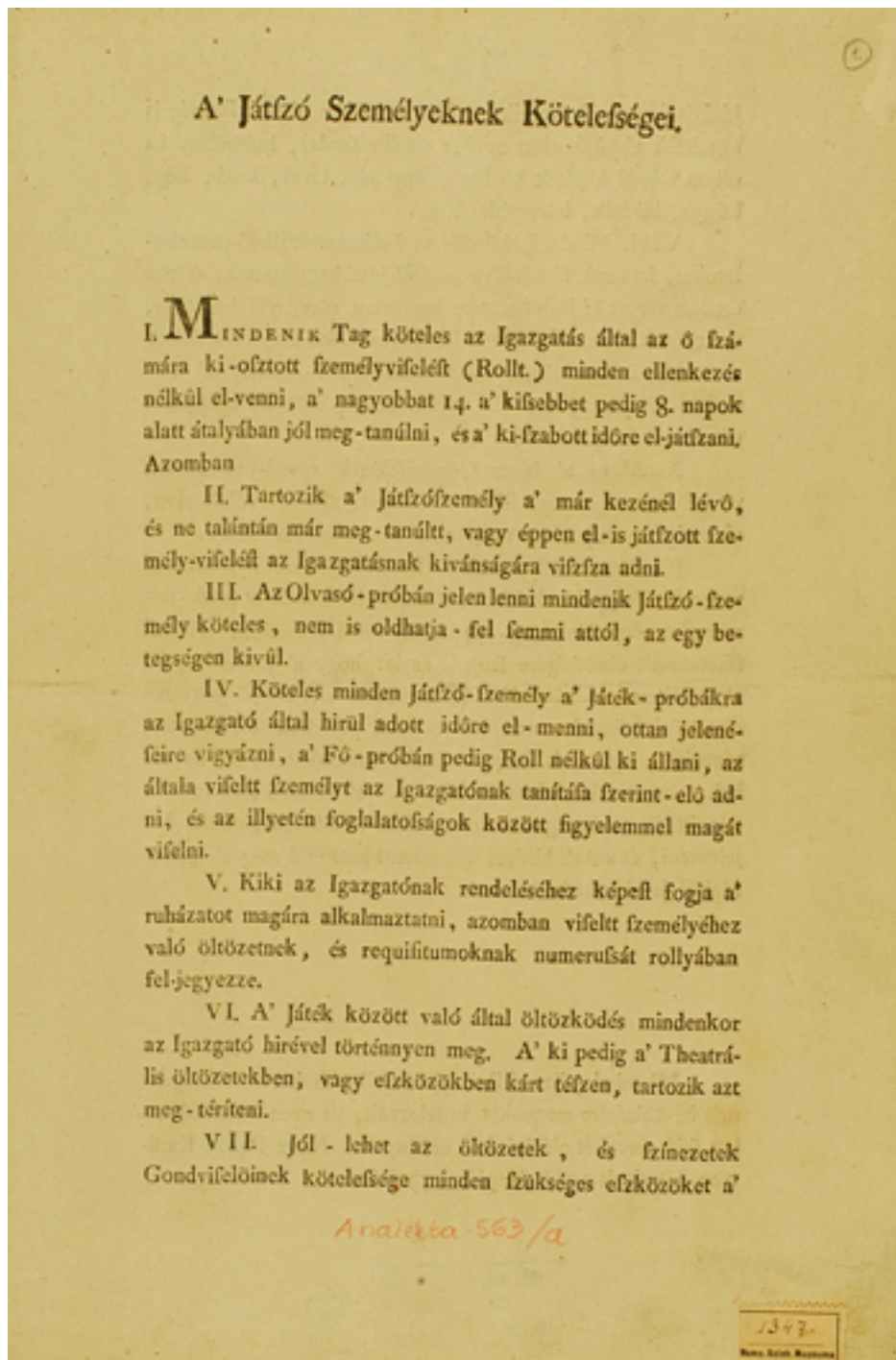
portrét. Ugyancsak ez az együttes ad átfogó képet a Pécsi Balett legjelentősebb korszakáról. Hatalmas, érdekes, szinte műalkotásnak számító freskót ad az 1945 utáni színészetéről Gobbi Hilda (1913–1988) 59 albuma, melyeket az Országos Széchényi Könyvtárra hagyományozott.

A fotógyűjteményt hagyatékokból és aukciókon szereplő tételekkel is gyarapítjuk, az NKA támogatásával legújabbán Katkó Tamás fotóművész színházi felvételeinek mintegy 6000 negatívból álló csomagját vásárolhattuk meg.

Reményeink szerint a közeli jövőben lehetővé válik a színházi vonatkozású digitális fényképek gyűjtése és szolgáltatása is.

Színházi Kézirat- és Irattár

[6]

A Színházi Kézirat- és Irattár 1982-től vált a Tárban önálló gyűjteményrészé. Terjedelme mintegy 1.200 doboz irat és 1.100 kötet kézirat. Anyaga, csakúgy mint a többi gyűjteményrészé, több évtizedes korábbi gyűjtés eredménye. Állománya rendkívül összetett és sokféle. Színházi intézmények működésére, művészek tevékenységére, produkciók alakulására vonatkozó dokumentumokat rejt.

Több száz doboznyi a Nemzeti Színház és a Vígszínház irattára. Mindkettő egyedülálló anyagot tartalmaz, hiszen a Nemzeti Színház irattárának másik része 1956-ban az Országos Levéltárban megsemmisült. Az 1918-ban alakult Budapesti Színigazgatók Szövetségének az 1919-től 1942-ig terjedő időszakból származó iratai, a nyugdíjintézeti, szakszervezeti és más intézmények irattár-törödékei, naplók, levelek, albumok, a személyi hagyatékok a kutatás gazdag forrásanyagát jelentik. A Színházi Kézirat- és Irattár feldolgozásának elvei és módszerei megegyeznek az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának gyakorlatával.

A kéziratípusok szerinti feldolgozás egységei a kéziratok könyvek (kötetes kéziratok), a kiskéziratok vagy analekták, a levelek és a fondok.

Ízelítőül csak néhány feldolgozott fondról szólunk, hogy jelezzük a gyűjtemény gazdagságát és

sokrétűségét. Bayer József (1851–1919) színháztörténeti anyaggyűjtése a Pest Megyei Levéltár irataiból az 1788–1841 közötti évekre vonatkozóan; Pukánszky Kádár Jolán (1892–1989) levéltári gyűjtése (A Nemzeti Színház százéves története 1837–1937. 1-2. köt. Bp. 1938–1940. c. munkájában nem közölt iratok másolatai, tartalmi kivonatai, levéltári szignatúrái); a Nemzeti Színház eredeti irattárának maradványai: 1. az Operaház megnyitásáig, 1837–1884, illetve 2. 1885–1944-ig; Németh Antal (1903–1968) színháztörténész, teoretikus, rendező, a Nemzeti Színház igazgatójának pályakezdése; a Magyar Színház- és Filmművészeti Szövetség irattárának töredéke az 1949–1959-es évekből; Miklósy Gyula (1839–1891) színész, szíinigazgató személyére és művészi pályájára vonatkozó dokumentumok és tárgyi emlékek másolata (naplója nemcsak Miklósy személyére és társulatának működésére nézve jelentős forrás, hanem a 19. századi – főként vidéki – színháztörténeti dokumentumának is tekinthető); Tanay Frigyes (1875–1925) és felesége, T. Halmi Margit (1876–1936) színészi pályájának dokumentumai; a Kellér Dezső (1905–1986) sokszínű és érdekes pályáját teljességében bemutató, műfajt és korszakot reprezentáló irategyüttes; Dajka Margit (1907–1986) hagyatékának töredéke; a Gobbi Hilda (1913–1988) életét, színészi pályáját, közéleti tevékenységét és személyiségét megőrző dokumentumegyüttes; Rajkai György (1914–1979) díszlettervező művészi pályájára és szakirodalmi munkásságára vonatkozó iratok; Kertész Sándornak (1911–1990), a Torontói Művész Színház igazgatójának hagyatéka, mely az 1958-ban alapított és több évtizeden át működő társulat történetéről ad átfogó képet; a Gazdag Cirkusz történetére és leszármazottjuknak, Gazdag Géza artista-zsonglőrnek pályájára vonatkozó dokumentumok; nagy színésznőnk, Jászai Mari (1850–1926) életére és pályájára vonatkozó iratok, kéziratok, kisnyomtatványok és újságkivágatok együttese.

Sirató Ildikó a magyar színháztörténetről [két](#) [7] [részben](#) [8].

Forrás webcím: https://oszk.hu/szinhaztorteneti_dokumentumok

Hivatkozások:

- [1] https://oszk.hu/sites/default/files/Travaglia_diszlet.jpg
- [2] https://oszk.hu/sites/default/files/elso_enekesjatek.jpg
- [3] [https://oszk.hu/sites/default/files/Bontempelli_komédia.jpg](https://oszk.hu/sites/default/files/Bontempelli_komedia.jpg)
- [4] https://oszk.hu/sites/default/files/kinai_daljatek.jpg
- [5] https://oszk.hu/sites/default/files/feleky_csoportkep.jpg
- [6] https://oszk.hu/sites/default/files/szinjatszok_alkotmany_1792.jpg
- [7] https://oszk.hu/sites/default/files/KLUBRADIO_190104.mp3
- [8] https://oszk.hu/sites/default/files/KLUBRADIO_190419_OTOS-2.mp3